

Образуване на минало свършено време (аорист)

I. Граматически преглед

1. Образуване на сегашно време

Българският глагол образува формите си за сегашно време със сегашна основа. Според сегашната си основа глаголите се делят на три СПРЕЖЕНИЯ, които се определят от завършека в 3 л. ед.ч.:

първо спрежение със завършек **-е** (*чета* → *чете*);

второ спрежение със завършек **-и** (*ходя* → *ходи*);

трето спрежение със завършек **-а (-я)** (*рисувам* → *рисува*; *отговарям* → *отговаря*).

2. Образуване на минало свършено време

Българският глагол образува формите си за минало свършено време с минала свършена основа. Миналата свършена основа се образува от сегашната основа, като основната гласна се заменя със следните гласни: **-а (-я-), -и-, -о-, нулева гласна**. Така се оформят четири типа завършеци на формите за минало свършено време:

1. завършек **-ах** или **-ях** (*ковах, кънах, казах, мълчах; летях, стоях, стрелях*);

2. завършек **-их** (*латих, носих, реших*);

3. завършек **-ох** (*четох, плетох*);

4. завършек **-х** (*тих, чух, играх*).

Според миналата си основа глаголите се обединяват в РАЗРЕДИ.

3. Спрежения и разреди

От всяко от трите спрежения на глаголите в сегашно време се образуват различни разреди в минало свършено време:

Спрежение (сегашно време)	Разред (минало свършено време)	Примери
I спрежение	1. Минала свършена основа с гласна -о- се образува от сегашна основа на -д, -т, -с, -з, -к пред окончание -а [-ъ] .	<i>доведа</i> → <i>ДОВЕДОХ</i> <i>мета</i> → <i>МЕТОХ</i> <i>донеса</i> → <i>ДОНЕСОХ</i>

		<i>изляза</i> → ИЗЛЯЗОХ <i>тека</i> → ТЕКОХ
2. Минала свършена основа с гласна -а- се образува от сегашна основа на -н и други твърди нешушкови съгласни. <u>(*Шушкови съгласни са ж, ш, ч, дж.)</u>	<i>вдигна</i> → ВДИГНАХ <i>рева</i> → РЕВАХ <i>пера</i> → ПРАХ	
3. Минала свършена основа на твърда нешушкова съгласна и гласна -а- се образува от сегашна основа, в която тази съгласна е мека. <u>(*Гласна а след мека съгласна се отбелязва с буква я.)</u>	<i>капя</i> → КАПАХ	
4. Минала свършена основа на нешушкова съгласна и гласна -а- се образува от сегашна основа на шушкова съгласна.	<i>кажа</i> → КАЗАХ <i>лъжа</i> → ЛЪГАХ <i>плача</i> → ПЛАКАХ <i>пиша</i> → ПИСАХ	
5. Минала свършена основа на мека съгласна и гласна -а- се образува от сегашна основа, в която тази съгласна е твърда. <u>(*Гласна а след мека съгласна се отбелязва с буква я.)</u>	<i>простра</i> → ПРОСТРЯХ	
6. Минала свършена основа на гласна -а- се образува от сегашна основа на гласна + съгласна -й- и окончание гласна -а . <u>(*Звукосъчетанието гласна + съгласна -й- + гласна се отбелязва с гласна + буква я: трая [трайа].)</u>	<i>трая</i> → ТРАЯХ	
7. Минала свършена основа без основна гласна се образува от сегашна основа на гласна -а- (-я-), -е- , -и- или -у- (-ю-) и окончание -я .	<i>желая</i> → ЖЕЛАХ <i>влиая</i> → ВЛИЯХ <i>живея</i> → ЖИВЯХ <i>закопча</i> → ЗАКОПЧАХ <i>пия</i> → ПИХ	

		<i>обуя</i> → <i>Обух</i> <i>плюя</i> → <i>Плюх</i>
II спрежение	1. Минала свършена основа на гласна -и- се образува от сегашна основа на гласна -и- .	<i>платя, платиш</i> → <i>платих</i> <i>реша, решиш</i> → <i>реших</i>
	2. Минала свършена основа на гласна -а- след мека съгласна или след гласна се образува от глаголи на -я . (*Гласна а след мека съгласна се отбелязва с буква я . Звукосъчетанието <i>гласна + съгласна -й-</i> + гласна се отбелязва с гласна + буква я)	<i>видя</i> → <i>видях</i> <i>стоя</i> → <i>стоях</i>
	3. Минала свършена основа на шушкава съгласна и гласна -а- .	<i>лежа</i> → <i>лежах</i> <i>мълча</i> → <i>мълчах</i>
III спрежение Миналата свършена основа е равна на сегашната основа. Това е ново спрежение. То е най-многобройното спрежение.	1. Основа на твърда съгласна и гласна -а- .	<i>купувам</i> → <i>купувах</i>
	2. Основа на мека съгласна и гласна -а- . (*Гласна а след мека съгласна се отбелязва с буква я .)	<i>вечерям</i> → <i>вечерях</i>

II. Упражнение

Определете спрежението и разреда на следните глаголи и според това образувайте формата им за минало свършено време:

съблека [съблекъ] → **първо спрежение, първи разред** (к пред окончание **-а [-ъ]**): **съблякох**

- съблека, дам (дадеш), вляза, дойда, крада, пека, плета, чета, ям (ядеш), внесе
- вдигна, звънна, легна, махна, седна, гребна
- треперя, къпя, сипя
- вържа, режа, дъвча, бърша
- вра, умра
- отчая се, шляя се
- позная, играя, мечтая, гуляя, пълнея, вършея, бия, мия, трия, чуя
- родя, подаря, варя, лепя, садя, соля, гладя, говоря, женя, каня, мисля, моля, нося, остря, правя, свиря, храня, чистя, броя, строя, греша, върша, пуша
- вървя, летя, седя, цъфтя, боя се
- държа, тежа, хвърча
- бързам, вярвам, нямам, обичам, обядвам, питам, пращам, решавам, шегувам се
- донасям, забравям, затварям, оправям, отговарям, повтарям.